

Monika Jusupović

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk
e-mail: monika.jusupovic@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7117-2104

DOI: 10.15290/mhi.2022.21.01.09

Sejmik preński (1791–1794)

ABSTRAKT

Sejm Wielki przeprowadził reformę administracyjną, w ramach której utworzono w Rzeczypospolitej nowe powiaty i wyznaczono miejsca obradowania sejmików. W wyniku tego z powiatu kowieńskiego wydzielono powiat preński, który funkcjonował do upadku Rzeczypospolitej. Jego powstanie miało powody administracyjne, ale przyczyniło się też do zakończenia konfliktów, które często i z dużą siłą wybuchły na sejmiku kowieńskim. W Prenach odbywać się miały osobne sejmiki z prawem do wyboru dwóch posłów na sejm i jednego deputata na Trybunał. Pierwszy raz sejmik preński zebrał się w lutym 1792 r., wówczas przede wszystkim zajął się wyrażaniem poparcia dla Konstytucji 3 Maja i jej zaprzysiężeniem. Kolejny raz sejmik preński zebrał się w zupełnie innej sytuacji politycznej, po zawiązaniu konfederacji targowickiej. Zadaniem tego sejmiku był wybór posłów na sejm grodzieński, który miał zatwierdzić drugi rozbiór. Celem artykułu jest omówienie dziejów sejmików preńskich oraz wydanie niepublikowanych dotąd akt tegoż sejmiku. Należą do nich laudum i instrukcja na sejmik 1792 oraz notatka i list relacjonujący przebieg tego sejmiku. Stanowią one uzupełnienie wydanych wcześniej akt sejmiku kowieńskiego z czasów dwóch ostatnich władców i wydane są przy zastosowaniu podobnych zasad edytorskich. Akta dotyczące kolejnego zgromadzenia tego sejmiku w 1793 r. zostały już wcześniej opublikowane, ale również wykorzystano je dla zbadania dziejów tegoż sejmiku.

Dietines of Prienai (1791–1794)

ABSTRACT

The Great Diet (1788–1795) introduced many reforms, one of them was reform of the administrative structure of the Polish-Lithuanian Commonwealth. One of the results of this change was separation of the Prienai district from the district of Kaunas. Origin of this district had administrative causes, but it contributed to the ending of frequent and fierce conflicts in the dietines of Kaunas. New assemblies were established in Prienai and elected two envoys to the parliament and one deputy to the Tribunal. Dietine of Prienai gathered for the first time on 15 February 1792, when its main activity was supporting the Third May Constitution. Next assembly in Prienai gathered in entirely different political circumstances, after foundation of the confederation of Targowica. The purpose of these assemblies was election of envoys to the diet, which was established to accept the second partition of the Commonwealth. The purpose of this article is analysis of the history of dietines of Prienai and edition of previously unpublished records of this assembly. Among them there are laudum and instruction of the assembly of 1792 and note and letter presenting the course of this dietine. Edition of these records will supplement the earlier editions of acts of the Kaunas dietines and will be published following similar editorial instruction. Records of the next Prienai assembly, which gathered in 1793, are already published, but we analyzed them to find information about dietines of Prienai.

Słowa kluczowe: sejmik, akta sejmikowe, powiat preński, reformy Sejmu Wielkiego
Key words: dietines, records of dietines, district of Prienai, reforms of the Great Diet

Jesienią 1791 r. Sejm Wielki uporządkował podział administracyjny Rzeczypospolitej i wyznaczył miejsca odbywania sejmików. Utworzono nowe powiaty, czego elementem było wydzielenie się z powiatu kowieńskiego osobnego powiatu preńskiego, na który składać się miały parafie: preńska, łankielska, wierzbołowska, olwicka, wilkowiska, kieturwłocka, udrjańska, rumbowicka, balwierzyska, bartnicka, jeźmieńska, dorsuniska, pilwiska, poniemuńska, wisztyniecka, nowomiejska oraz części parafii punieńskiej i staklickiej. Szlachta nowo utworzonego powiatu zbierać się miała na sejmiki w kościele parafialnym w Prenach i miała prawo wysyłać na sejm dwóch posłów¹.

¹ *Volumina Legum* (dalej: VL), t. 9, s. 332; *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, red. A. Rachuba, t. 2, Warszawa 2009, s. 32; R. Šmigelskytė-Stukienė, *Už ar prieš reformas: Ketverių metų seimo nutarimų įgyvendinimas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pavietuose 1789–1792 metais*, „Istorija” 2009, 2, s. 14.

Podział sejmiku kowieńskiego na dwa zgromadzenia, jakkolwiek spowodowany względami organizacyjnymi, miał szczególne znaczenie ze względu na jego burzliwe funkcjonowanie. W powiecie kowieńskim dominowało stronnictwo Zabiellów, a przedstawiciele tej rodziny od 1730 r. aż do trzeciego rozbioru posiadali urząd marszałka i nie tylko dzięki tej funkcji starali się opanować sejmiki. Coraz większą rolę odgrywali też spokrewnieni z nimi Kossakowscy, zwłaszcza biskup inflancki Józef i przyszły hetman targowicki Szymon. Stronnictwo to rywalizowało z dominującą na Litwie od 1776 r. partią dworską, na której czele w powiecie kowieńskim w latach 80. XVIII w. stali starosta Michał Pac i podkomorzy Tomasz Wawrzecki. W wyniku tego w latach 1779–1786 aż sześć sejmików zostało rozdwojonych, dochodziło też do licznych konfliktów i procesów, nieraz o podłożu politycznym. Od 1787 r. obrady zdominowane były przez stronnictwo zabiellowskie, ale na sejmiku gromnicznym w 1791 znów doszło do rozdwojenia obrad, a przyczyną sporu była elekcja podkomorzego po awansie Tomasza Wawrzeckiego na chorągwo wielkie litewskie. Część szlachty z sędziami ziemskimi i grodzkimi na czele odłączyła się od obrad kierowanych przez marszałka Zabiellę, a według liderów zabiellowskich przyczyną rozdwojenia była ich przewaga liczebna. Na odłączonym sejmiku podkomorzym obrano Adama Kozakowskiego, a na zwolnione przez niego sęstwo wybrano Adama Meysztowicza. Ostatecznie jednak przywileje dostali kandydaci zabiellowscy, czyli Michał Kossakowski na podkomorstwo, a na zwolnione przez niego chorągwo Józef Medeksza².

Po tym sejmiku konflikty między obydwoma stronnictwami zakończyły się, co zapewne ma związek z tym, że przy okazji kolejnego zgromadzenia szlachta spotykała się już na dwóch osobnych sejmikach w Kownie i Prenach. Pierwszy sejmik preński odbył się 14 lutego 1792 r., na który to dzień wyznaczono termin wyboru deputatów do Trybunału Głównego Litewskiego. Dyrektorem tego zgromadzenia był starosta kowieński Michał Pac, asesorami byli zaś Ludwik Sopoćko, Karol z Wolda Mejer, Tomasz Illinicz, Dominiki Dylewski, Józef Walentynowicz i Franciszek Wisogird. Szlachta preńska wyraziła w aktach spisanych podczas tego zgromadzenia radość z powodu wydzielenia nowego powiatu, zgodnie z ich życzeniami³. Były to zapewne słowa grzecznościowe, ale sugerujące, że utworzenie powiatu preńskiego było po myśli tamtejszej szlachty.

Sejmiki lutowe 1792 r. odgrywały wyjątkową rolę, ponieważ szlachta gromadziła się wtedy po raz pierwszy po uchwaleniu Konstytucji 3 Maja. Ich głównym zadaniem było ustosunkowanie się do tego aktu, które miało dowodzić entuzjastycznego stosunku społeczeństwa dla Konstytucji. W historiografii

² M. Jusupović, *Prowincjonalna elita litewska w XVIII wieku. Działalność polityczna rodziny Zabiellów w latach 1733–1795*, Warszawa 2014, passim.

³ „Podziękowanie sejmiku”, 14 lutego 1792, aneks; W. Szczygielski, *Referendum trzeciomajowe. Sejmiki lutowe 1792 roku*, Łódź 1994, s. 313.

zgromadzenia te zyskały miano „referendum trzeciomajowego”. Sejmiki spełniły nadzieje liderów sejmowych, gdyż dzięki staraniom króla i innych zwolenników Konstytucji w zdecydowanej większości ją poparły. Sejmikami litewskimi zająć się miał m.in. Tomasz Wawrzecki, jak już wcześniej wspomiano dawniej jeden z przywódców kowieńskich regalistów, potem zaś zaangażowany w przygotowywanie Konstytucji 3 Maja. Obecny był on wtedy na sejmiku preńskim i zapewne pilnował jego pomyślnego przebiegu⁴.

Podczas otwarcia obrad tego zgromadzenia ksiądz Michał Karpowicz, archidiacon smoleński i proboszcz preński wygłosił kazanie, które opublikowano drukiem, według Wawrzeckiego na żądanie słuchaczy, a zapewne przede wszystkim w celach propagandowych, ze względu na jego oratorskie zalety i prokonstytucyjną wymowę. Kaznodzieja wspominał o wydzieleniu sejmików preńskich i innych reformach, ale przede wszystkim zachwalał Konstytucję 3 Maja i zachęcał do zaprzysiężenia, przestrzegania i bronienia jej. Podkreślał zasługi i mądrość króla i sejmujących, którzy wykorzystali sprzyjający moment dla ratowania ojczyzny. Wymieniał wybitnych uczestników sejmu, wśród których umieścił też liderów preńskich i kowieńskich, mianowicie Wawrzeckiego czy Zabieliów. Omawiał wszystkie punkty Konstytucji i przekonywał, że jest ona korzystna dla kraju i zabezpiecza wolność, równość i prawo własności obywateli. Podkreślał, że władza została przywrócona szlachcie, a mieszczenie i chłopci odzyskali swe prawa. Konstytucja nie przysłużyła się jedynie możnowładztwu, które dotąd rządziło się w państwie wykorzystując ubogą szlachtę. Właśnie magnaci urastali w kazaniu do rangi największego wroga ojczyzny. Mówca przekonywał, że Konstytucja przyjęta została legalnie i zbijał argumenty oraz niesłuszne zarzuty przeciwników, zaznaczając, że naród ma prawo uformować swój własny rząd. Przekonywał przy tym, że protestacje przeciw tej uchwale zostały wycofane po zapoznaniu się z nią. Konstytucja miała też zapewnić Polsce ochronę przed zagranicznymi zakusami, w związku z czym jedynym niebezpieczeństwem były wewnętrzne intrygi i zdrada, do której zaliczał sprzeciwianie się Konstytucji⁵.

Zebrana na sejmiku szlachta preńska stanęła na wysokości zadania, gdyż podziękowała królowi i stanom sejmującym za dotychczasowe osiągnięcia sejmu, a zwłaszcza za nowo uchwaloną Konstytucję. Złożyła przysięgę przestrzegania i utrzymywania tej ustawy, podkreślając swe poparcie dla sukcesji tronu. Akt zawierający przysięgę podpisało około 140 osób. Wybrano też posłów do króla i sejmu, którymi zostali regent grodzki kowieński Antoni Sławiński oraz

4 W. Smoleński, *Ostatni rok Sejmu Wielkiego*, Kraków 1897, s. 261-263; W. Szczygielski, op. cit., s. 16-17, 314.

5 *Kazanie ks. Karpowicza, archidiacona smoleńskiego, proboszcza preńskiego, teologii i pisma św. w Szkole Głównej Litewskiej Profesora*, Wilno 1792, <https://polona.pl/item/kazanie-x-karpowicza-archidiacona-smolenskigo-na-pierwszym-zafundowaniu-powiatu,ODYxOTg4MjQ/8/#info:metadata>, (21.04.2022).

rotmistrz brasławski Bartłomiej Slunko⁶. Na posłów wybrano osoby niezbyt znaczące, lecz podobnie było w Kownie czy Wilnie. Sprawowanie tej funkcji mogło być odskocznią do dalszej kariery. Wyznaczeni posłowie otrzymali krótką instrukcję, według której mieli podziękować królowi i sejmującym za uchwalenie Konstytucji i przedstawić im akt wykonanej przez obywateli preńskich przysięgi wraz z podpisami. Posłowie otrzymali też dodatkowe polecenie rekomendowania zasług marszałka konfederacji litewskiej Kazimierza Nestora Sapiehy⁷. Po zaprzysiężeniu Konstytucji przez sejmikujących przysięgę złożyli też obecni w kościele magistrat i mieszczenie preńscy⁸. Wyrażone w ten sposób poparcie sejmików preńskich dla Konstytucji nie było niczym wyjątkowym, gdyż większość tegorocznych sejmików miała w tym zakresie podobny przebieg⁹.

Sejmik preński trwał aż trzy dni, co wynika z licznych zrealizowanych przezeń zadań¹⁰. Podczas obrad należało wybrać deputata do Trybunału. Po reformie 1791 r. każdy powiat wyznaczał tylko jednego deputata, w Prenach w 1792 r. został nim sędzia ziemski Wincenty Szell¹¹. Potem odbył się sejmik gospodarski, na którym wybrano wymienionych wyżej delegatów do króla i urzędników dla nowo utworzonego powiatu. Podkomorzym został podstarości kowieński Szymon Wiszniewski, który już w latach osiemdziesiątych należał do lokalnych regalistów. Według Wawrzeckiego był on jedynym kandydatem, jednomyślnie przyjętym. Na chorągwo w kandydatów było czterech, ale trzech mieli zrezygnować na rzecz najstarszego i zasłużonego Tomasza Illinicza. Ten kiedyś był stronnikiem zabielińskim, ale z czasem zdaje się zmienił orientację polityczną¹². Prawdopodobieństwa relacji Wawrzeckiego dodaje stwierdzenie, że podobny przebieg miały mieć wybory urzędników na sejmiku wileńskim, gdzie po wycofaniu się części kandydatów miało dojść do konsensusu¹³.

⁶ „Podziękowanie sejmiku”, 14 luty 1792, aneks; W. Szczygielski, op. cit., s. 314; R. Šmigelskytė-Stukienė, *Už ar prieš reformas*, s. 15. Warto zauważyć, że Bartłomiej Slunko w 1790 r. procesował się z Zabieliłami, LVIA F716 op. 1, nr 134, k. 17.

⁷ Instrukcja dla posłów, 14 luty 1792, aneks; R. Jurgaitis, *Nuo bajoriškosios savivaldos iki parlamentarizmo: Vilniaus seimelio veikla 1717–1795 m.*, Vilnius 2016, s. 126.

⁸ List Tomasza Wawrzeckiego, 24 luty 1792, aneks; W. Szczygielski, op. cit., s. 314.

⁹ W. Szczygielski, op. cit., s. 16-17; R. Jurgaitis, op. cit., s. 103-104, 126.

¹⁰ R. Šmigelskytė-Stukienė, *Už ar prieš reformas*, s. 15. Tyle samo dni trwał analogiczny sejmik w Kownie, a sejmik wileński trwał aż 7 dni i należał do najdłuższych wśród osiemnastowiecznych sejmików wileńskich, R. Jurgaitis, op. cit., s. 113, 120; M. Jusupović, *Funkcjonowanie kowieńskich sejmików gospodarskich po reformach Sejmu Niemego*, „Kwartalnik Historyczny” 2020, t. 128, nr 4, s. 873.

¹¹ *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego, 1697–1794*, red. A. Rachuba, Warszawa 2004, s. 397.

¹² List Tomasza Wawrzeckiego, 24 luty 1792, aneks; *Urzędnicy*, t. 2, s. 549-551; M. Jusupović, *Elita prowincjonalna*, s. 154, 304, 317.

¹³ R. Jurgaitis, op. cit., s. 201.

Wawrzecki relacjonuje krótko, że równie zgodnie obrano pozostałych urzędników. Zapewne chodzi tu o elekcję sędziów i pisarza ziemskiego dla nowo utworzonego powiatu. Sędziami zostali Karol Mejer, Józef Walentyłowicz, Józef Kozierowski, Leonard Wiszniewski, Wincenty Szell, Franciszek Mołochowicz, Antoni Korewa, Wojciech Illinicz, Maksymilian Gawroński, Wojciech Olenzki. Pisarzem aktowym został Bartłomiej Slunko¹⁴. Wybrano też komisarzy cywilno-wojskowych, komisarzy granicznych oraz lustratora starostw. Związane to było z wprowadzanymi przez Sejm Wielki reformami, mianowicie przede wszystkim utworzeniem w 1789 r. Komisji Cywilno-Wojskowych zajmujących się lokalną administracją. Sejmiki gospodarskie miały wybierać co najmniej 15 komisarzy na dwuletnie kadencje i tytu właśnie wybrano na sejmiku preńskim¹⁵. Poza tym wybrano również 15 członków komisji granicznych, które Sejm Wielki powołał w celu rozszarzenia sporów granicznych między majątkami. Organy te miały mieć co najmniej 12 członków, a jeśli wybierano więcej, to liczba dodanych komisarzy powinna być iloczynem 3. Liczebność komisji zależna była od sytuacji w powiecie. Dla porównania można zauważyć, że w powiecie kowieńskim wybrano aż 24 komisarzy, a więc dużo więcej niż w Prenach¹⁶. Nie wynikało to z rozmiarów powiatu, a więc zapewne z sytuacji w nim, czyli występowania sporów granicznych. Na sejmiku uchwalono też podatek na cele rozszarzenia, być może właśnie na potrzeby komisji granicznych¹⁷. Funkcję lustratora starostw z kolei objął Franciszek Żaba. Był to także efekt reform Sejmu Czteroletniego, który 19 grudnia 1791 podjął decyzję o sprzedaży starostw, choć prace nad tą reformą trwały jeszcze do wiosny następnego roku, a więc po omawianych sejmikach. Przygotować i przeprowadzić tę sprzedaż miały komisje lustratorskie złożone z urzędnika skarbowego i dwóch lustratorów wybranych na sejmikach¹⁸. Józef Kozierowski został wybrany kandydatem do Komisji Skarbowej, jako że sejm wylaniać miał komisarzy ze stanu rycerskiego spośród przedstawionych mu kandydatów¹⁹.

List Tomasza Wawrzeckiego, w którym relacjonował przebieg sejmików, opublikowano w „Gazecie Narodowej i Obcej”. Autor bardzo pochlebnie

¹⁴ Notatka o sejmiku 1792, aneks; *Urzędniczy*, t. 2, s. 550-552. Analogicznych wyborów dokonano na sejmiku wileńskim, R. Jurgaitis, op. cit., s. 120.

¹⁵ Notatka o sejmiku 1792, aneks; VL, t. 9, s. 136; J. Gordziejew, *Komisje Porządkowe Cywilno-Wojskowe w Wielkim Księstwie Litewskim w okresie Sejmu Czteroletniego (1789-1792)*, Kraków 2010, s. 23-24.

¹⁶ Notatka o sejmiku 1792, aneks; VL, t. 9, s. 346-347; M. Jusupović, *Funkcjonowanie kowieńskich sejmików*, s. 873.

¹⁷ List Tomasza Wawrzeckiego, 24 luty 1792, aneks.

¹⁸ Notatka o sejmiku 1792, aneks; VL, t. 9, s. 368; W. Smoleński, op. cit., s. 134; A. Stroynowski, *Reforma królewsczyzn na Sejmie Czteroletnim*, „Acta Universtitatis Lodziensis. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”, Seria I „Nauki Humanistyczno-Społeczne. Folia Historica” 1979, nr 69, s. 53-55, 62-65; M. Jusupović, *Funkcjonowanie kowieńskich sejmików*, s. 873.

¹⁹ Notatka o sejmiku 1792, aneks; VL, t. 9, s. 319.

oceniał spokojne, poważne i zgodne obrady. Podkreślał brak walk partyjnych, bałaganu i pijaństwa²⁰. Zapewne zachwyty te miały w znacznej mierze charakter propagandowy. Wawrzecki należał do grupy wtajemniczonych w przygotowanie wprowadzenia Konstytucji 3 Maja i był jednym z zadeklarowanych patriotów, a więc opisywał przykładowy przebieg sejmiku jako efekt wprowadzonych reform i zachęcał do ich poparcia, co potwierdzają ostatnie słowa listu. Z drugiej strony, we wspomnieniach walk partyjnych możemy dopatrywać się aluzji do burzliwych i często rozdwajanych sejmików kowieńskich, w których uczestnicy obrad preńskich wcześniej brali udział. Łatwo przy tym zauważyć, że w sejmiku tym uczestniczyli raczej członkowie dawnego stronnictwa regalistycznego niż adherenci zabiełłowscy. Przemawiają za tym podpisy pod aktami tego sejmiku, gdyż trudno wśród nich znaleźć kogoś, kto podczas rozdwojonego sejmiku 1791 r. poparł kandydata zabiełłowskiego. Z kolei podpisy pod kredensem dla kandydata przeciwnego Zabiełłom stronnictwa z 1791 r. często są tożsame z tymi z omawianego sejmiku²¹.

Już w kilka miesięcy po omawianych sejmikach gromnicznym sytuacja Rzeczypospolitej całkowicie się zmieniła, gdyż zawieszono konfederację targowicką, a Rosja rozpoczęła wojnę z Polską. Wobec tego w 1793 r. nie wybierano deputatów na sejmikach, a Trybunał się nie zebrał²².

Następne sejmiki odbyły się w maju 1793 r., a ich celem był wybór posłów na sejm grodzieński, który miał zatwierdzić drugi rozbiór oraz zreformować ustrój likwidując dzieło Sejmu Wielkiego. Przeprowadzeniem sejmików litewskich zajęć się mieli Józef i Szymon Kossakowscy oraz Józef Zabiełło²³. Zapewne przyczynili się oni do tego, że sejmik preński obradował wtedy razem z kowieńskim i smoleńskim, który, jako sejmik egzulancki, odbywał się w czasach stanisławowskich w Wilnie, potem w Olicie. Niewątpliwie targowiczanie nie dopuścili do zebrania się osobnego sejmiku preńskiego, co sugerowałoby, że nie mogli liczyć na podporządkowanie go konfederacji. Łatwiej było kontrolować sejmiki, jeśli trzy z nich obradowały razem, zwłaszcza że po ożywieniu politycznym czasów Sejmu Wielkiego i oburzeniu kolejnym rozbiorem i wojną z Rosją trudniej było podporządkować społeczeństwo szlacheckie rosyjskim żądaniom. Zapewne też przywódcy targowiccy odżegnywali się w ten sposób od reform Sejmu Wielkiego, który wydzielił ten sejmik.

Dyrektorem sejmiku powiatu kowieńskiego, preńskiego i smoleńskiego był podstoli i marszałek konfederacji kowieńskiej i jeden z głównych stronników

²⁰ List Tomasza Wawrzeckiego, 24 luty 1792, aneks; W. Szczygielski, op. cit., s. 314.

²¹ *Akta sejmiku kowieńskiego 1733–1795* (dalej: ASK), wyd. M. Jusupović, Warszawa 2019, s. 458–481. Podobnie było w przypadku sejmiku wileńskiego, gdzie odezwa Tadeusza Korsaka wpłynęła na wyrażenie pełnego poparcia dla Konstytucji 3 Maja i zaprzysiężenie jej, R. Jurgaitis, op. cit., s. 103–104.

²² *Deputaci Trybunału Głównego*, s. 400.

²³ M. Jusupović, *Prowincjonalna elita*, s. 335–336.

zabiełłowskich Antoni Blinstrub. Zgadzało się to z zalecaniami rosyjskimi, aby marszałkiem sejmikowym był marszałek konfederacji. Obywatele kowieńscy i preńscy wybrali wspólnych posłów, którymi byli tenże Antoni Blinstrub, podkomorzy kowieński i konsyliarz konfederacki Michał Kossakowski, mostowniczy kowieński jak również konsyliarz Antoni Domeyko oraz sędzia ziemski kowieński Adam Kozakowski. Tylko ostatni z nich należał wcześniej do stronnictwa regalistycznego, a w czasie Sejmu Wielkiego patriotycznego podpisał podziękowanie sejmiku kowieńskiego za uchwalenie Konstytucji 3 Maja. Zdaje się zatem, że podczas tych sejmików nie do końca zrealizowano nakazy rosyjskie, aby posłami zostawali tylko konfederaci, niezaangażowani w prace Sejmu Wielkiego i popieranie Konstytucji. Osobno wybrano posłów smoleńskich, a uczestnicy sejmiku potwierdzali, że wyboru dokonali jednogłośnie²⁴.

Posłowie preńscy, kowieńscy i smoleńscy otrzymali wspólną instrukcję na sejm, która też oparta miała być na przysłanej przez posła rosyjskiego. Jej autorzy uznali, że w krytycznym czasie, „w którym przemocy ustąpić wszystkim musi” nie mogą przygotowywać szczegółowych instrukcji, zalecali więc ogólnie działać zgodnie z rezolucjami konfederacji. Przy tym wskazywali konieczność chronienia prerogatyw rządu republikańskiego, praw kardynalnych, zwłaszcza dotyczących religii i bezpieczeństwa oraz własności szlachty. Podkreślali też, że instytucje władzy nie mogą naruszać przywilejów narodu. Poza tymi konserwatywnymi, zgodnymi z żądaniami rosyjskimi postulatami, ze spraw konkretnych wspomniano jedynie o zmniejszeniu świadczeń na rzecz wojsk rosyjskich. Analogiczne punkty znaleźć możemy w innych instrukcjach na ten sejm, na przykład trockiej czy wileńskiej, co potwierdza, że tworzono je według narzucenego przez Rosję wzoru²⁵.

Kredens i instrukcję podpisali głównie obywatele kowieńscy, z osób które uczestniczyły w sejmiku preńskim pojawiają się jedynie: Franciszek Slunko, Franciszek Szell, Józef Dołęga Kozierowski, Wincenty Mołochowiec, Maksymilian Gawroński, Michał Dylewski, mimo że pod każdym z tych dwóch dokumentów znajduje się ponad sto podpisów²⁶. Zatem sejmik ten zdominowany był przez konfederatów i stronników zabiełłowskich (choć sami Zabiełłowie w nim nie uczestniczyli). Trudno dopatrzeć się nań większego zaangażowania obywateli preńskich, co zresztą mogło być na rękę targowiczanom.

Nie mamy informacji, czy w lutym 1794 r. sejmik preński obrał deputatów. W roku zaś kolejnym Preny znalazły się pod zaborem pruskim.

²⁴ ASK, s. 498, 506-507; D.I. Iłowajski, *Sejm grodzieński – ostatni sejm Rzeczypospolitej Polskiej*, Poznań 1872, s. 89; R.H. Lord, *Drugi rozbiór Polski*, Warszawa 1984, s. 264; Šmigelskytė-Stukienė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Konfederacijos susidarymas ir veikla 1792–1793 metais*, Vilnius 2003, s. 226.

²⁵ ASK, s. 508-509; D. I. Iłowajski, op. cit., s. 89, 98; R. Jurgaitis, op. cit., s. 138, 144.

²⁶ ASK, s. 507-510.

ANEKS

Mimo że sejmik preński istniał od 1791 do upadku Rzeczypospolitej, faktycznie funkcjonował od 1792 do 1794 r., przy czym akta z tego ostatniego roku nie zachowały się. Z 1792 r. zachowały się dwa dokumenty z sejmiku gromnicznego, mianowicie laudum i instrukcja, co istotne ten pierwszy dokument przetrwał w dwóch kopiach. Poza tym dostępna jest notatka o efektach sejmiku oraz relacjonujący przebieg obrad list Tomasza Wawrzeckiego opublikowany w „Gazecie Narodowej i Obcej”. Zachowało się także kazanie Michała Karpowicza wygłoszone na początku tego sejmiku. Zrezygnowano jednak z jego publikacji w tym miejscu, ponieważ jest wydrukowane, bardzo obszerne (prawie 40 stron) i łatwo dostępne w internecie. Z kolei z 1793 r. zachowały się dwa dokumenty z sejmiku przedsejmowego, które wydano już w aktach sejmiku kowieńskiego²⁷, zatem ponowne ich publikowanie mija się z celem.

Poniżej opublikowano zatem tylko cztery dokumenty. Dwa z nich zachowały się w oryginale w Bibliotece Czartoryskich i Archiwum Tyszkiewiczów. Jeden z nich, podobnie jak inny z opublikowanych aktów sejmikowych znaleźć też można w formie aktykacji w księgach ziemiańskich kowieńskich. Ostatni dokument to list z gazety, a więc druk. W przypadku dokumentu zachowanego w dwóch rękopisach za podstawę przyjęto oryginał, a znaczniejsze różnice w porównaniu z kopią zaznaczono w przypisach.

Wydane dokumenty poprzedzono nagłówkami, w których podano tytuł nadany przez wydawcę i datę sejmiku, a poniżej zapisano miejsce przechowywania i sygnaturę dokumentu. Zaznaczono też, czy mamy do czynienia z oryginałem czy aktykacją, podano też informacje o danej kopii.

Zastosowano zasady edytorskie przyjęte w edycji akt kowieńskich, a więc bazujące na instrukcji Kazimierza Lepszego i uzupełnione zasadami stosowanymi w innych edycjach akt sejmikowych. Tekst modernizowano przy zachowaniu brzmienia, co dotyczy również imion i nazw geograficznych. Jedynie nazwiska oddawano literalnie, oprócz końcówek fleksyjnych oraz liter z kreską (ć, ś, ó itp.). Błędów w tekście nie poprawiano, zaznaczając je za pomocą [sic] lub przypisu tekstowego. Podobnie przypisy stosowano w przypadku skreśleń, poprawek i miejsc nieczytelnych. Dаты roczne i dzienne oddawano cyframi, inne zaś liczby słownie.

Skróty w tekście rozwijano bez zaznaczenia ich, jeśli rozwinięcie jest jednoznaczne, w razie zaś wątpliwości stosowano nawias kwadratowy. Także w nawiasach kwadratowych podano numery stron podstawy wydania. W dokumencie zachowanym w oryginale podpisy zapisane są w kolumnach, przepisywano zatem nazwiska z kolejnych kolumn, zaznaczając początek następnej w nawiasie kwadratowym. Jeśli ktoś podpisał się krzyżykiem zaznaczano to zawsze przez „x”.

W edycji wprowadzono skróty dla wyrażeń często się powtarzających i zwyczajowo skranych:

gr.	– grodzki
J.K.M.	– Jego Królewska Mość
j.o.ks.j.	– jaśnie oświecony książę jegomość

²⁷ ASK, s. 506-510.

j.p.	– jegomość pan
j.w.	– jaśnie wielmożny
mp.	– manu proproia
mps.	– manu propria sua
pow.	– powiat
w.i.p.p.	– wielmożni ichmość panowie
WKsL	– Wielkie Księstwo Litewskie
woj.	– województwo
ziem.	– ziemski

Sejmik gromniczny w Prenach 14 lutego 1792

Laudum sejmiku, 14 luty 1792

Rkps. 1 BC 886, s. 795-800 – oryginał, notatka o aktykowaniu przez Antoniego Sławińskiego w ziemiaństwie kowieńskim 29 II 1792, przy dokumencie pieczęć Gozdawa herb Paców

Rkps. 2 LVIA SA 13808, k. 25-28v w ziemiaństwie kowieńskim aktykował Antoni Sławiński, regent gr. kowieński 29 II 1792

My, dygnitarze, urzędnicy, rycerstwo, szlachta, obywatele powiatu preńskiego z mocy prawa sejmu terazniejszego na nowy powiat od kowieńskiego oddzieleni, na miejsce konstytucyjne, sejmikowe do miasta wolnego Rzeczypospolitej Pren w dniu 14 lutego 1792 roku, jako w terminie z nowej ustawy rządowej przypadającym, zebrani, znajdując najprzód dogodną chęciom naszym i życzeniom, tak w oddziale powiatu, jako i w przeznaczeniu miejsca konstytucyjnego na sejmiki, ustawę, z najgorliwszą posłuszeństwa dla niej czułością^a do odbywania obrad w tym to miejscu i mieście konstytucyjnym przystąpiliśmy.

A że troskliwość nasza o sposobność nieodwłocznego okazania się Najjaśniejszemu Stanisławowi Augustowi, Królowi Polskiemu, Wielkiemu Książęciu Litewskiemu, Panu Naszemu Miłościwemu i najjaśniejszym skonfederowanym Rzeczypospolitej stanom z najwyższą wdzięcznością za chwalebne sejmu terazniejszego we wszystkich czyny nieuchronny obowiązek szukania do tego zręczności nam przypomniała, przeto w terazniejszym na sejmiki zebraniu się zaraz od tego zaczynać postanowiliśmy. W rządzie ustaw sejmowych chwalebnych i wiekopomnej sławy bez wyłączenia godnych znajdujemy w naszych przekonaniach wartą pierwszeństwa ustawę rządową na dniu 3 i 5 maja 1791 roku nastającą. Ta, jak jest hasłem rzetelnej szczęśliwości ojczyzny i prawdziwym publicznej całego narodu i osobistej każdego obywatela wolności fundamentem, [796] tak całą serc naszych zajęła przychylność i przywiązanie, żeby więc te nasze wewnętrzne [sic] przekonania najpewniejszym zostały ugruntowane dowodem i żeby czułość przeświadczenia naszego za tą ustawą rządową 3 i 5 maja zapadłą z strony nas, obywateli jawnie mogła być okazaną, to oboje uroczystym^b wykonanej przysięgi aktem stwierdzić przedsięwzięliśmy, taką sobie zgodnie i wspólnie ułożywszy i podawszy rotę: „Przysięgamy Panu Bogu Wszechmogącemu, w Trójcy Świętej Jedynemu i ojczyźnie naszej, że ustawę rządową

^a W rkps. 2 dodane słowo „obrad”.

^b W rkps. 2 zamienione na „uroczyskiem”.

3 i 5 maja 1791 roku ustanowioną, rząd stały od zamieszania i możnowładztwa, tron od fatalnych dla ojczyzny bezkrólewioń, ojczyzny wolność rzetelną polityczną całemu narodowi i osobistą każdemu obywatelowi przynoszącą z zupełnym posłuszeństwem wiernie utrzymywać będziemy, wszelkim zamachom nawrócenie bezkrólewioń, zniesienie sukcesy tronu w Polsce lub na obalenie doskonałego rządu ustawą 3 i 5 maja przepisanej, wszystkimi siłami i całą możnością zapobiegać będziemy, nie oszczędzając życia, krwi, zdrowia i majątku, tak nam Boże dopomóż i niewinna syna jego męka”. Przez taką niniejszej wykonanej przysięgi ofiarę uwieczniając dzieło na dniu 3 i 5 maja dokonane, jak czujemy najwyższe w nas ukontentowanie, tak równie znamy się być obowiązani do oświadczenia najgorętszych^c [797] dziękczyniń Najjaśniejszemu Panu i stanom sejmującym, jako tego dzieła sprawcom, dla przeniesienia więc dowodu tej dokonanej obywatelskiej ofiary i dla przeniesienia Najjaśniejszemu Panu i stanom sejmującym za dzieło 3 i 5 maja najżywszego podziękowania spomiędzy nas w.i.p.p. Antoniego Sławińskiego, regenta gr. kowieńskiego, Bartłomieja Slunki, rotmistrza brasławskiego delegujemy, których to delegujących się współbraci naszych do uczynienia w najżywszych wyrazach za ustawę 3 i 5 maja Najjaśniejszemu Panu i stanom sejmującym podziękowania i do doniesienia o zaprzysiężeniu naszym na utrzymywanie tej ustawy pomienionych ichmściów delegowanych obowiązujemy i umacniamy i to wszystko podpisem rak naszych stwierdzamy.

Dat w Prenach 1792 miesiąca lutego 14 dnia.

Michał Pac, starosta kowieński jako prezydujący na sejmikach pow. preńskiego; Ludwik Sopoćko, deputat z pow. kowieńskiego, pułkownik wojsk WKsL, asesor pow. preńskiego; Karol Wolda Mejer, łowczy kowieński, asesor; Tomasz Illinicz, oboźny pow. kowieńskiego, asesor; Dominik Dylewski,^d skarbnik starodubowski^d, asesor pow. preńskiego; Józef Walentyłowicz, asesor pow. preńskiego i skarbnik pow. starodubowskiego; Franciszek Wisogierd, podwojewoda woj. smoleńskiego, asesor pow. preńskiego; Szymon Wiszniewski, podstarosta sądowy pow. kowieńskiego; Jakub Zielonka, sędzia gr. pow. kowieńskiego; Nikodem Middleton, pisarz gr. pow. kowieńskiego; Wincenty Szell, komisarz cywilno-wojskowy pow. kowieńskiego; Józef Szeientyn, podpułkownik regimentu trzeciego²⁸, sędzia trybunalski woj. smoleńskiego; Tomasz Wawrzecki; Józef Dołęga Koziarowski, miecznik woj. smoleńskiego; Franciszek Szell, porucznik^e WKsL., komisarz cywilno-wojskowy pow. kowieńskiego; ks. Michał Karpowicz, archidiakon, prałat smoleński, proboszcz preński, *mp.*; Aleksander Korewa, regent ziem. i komisarz cywilno-wojskowy pow. kowieńskiego; Onufry Orłowski, łowczy pow. upickiego; Leonard Wiszniewski, szambelan J.K.M.; [798] [1. kolumna] Maksymilian Gawroński, c[zeńnikowicz] łęczycki, dworzanin skarbowy WKsL *mps.*; Józef Zielonka, porucznik WKsL; Franciszek Żaba; Wojciech Illinicz, r[otmistrz] pow. kowieńskiego; Michał Dylewski, rotmistrz smoleński; Jakub Bernatowicz, rotmistrz trocki; Józef Rafanowicz, rotmistrz pow. kowieńskiego; Tadeusz Morgiewicz, rotmistrz pow. kowieńskiego; Franciszek Witkoski; Stanisław Ellart Fogler, r[otmistrz] pow. orszańskiego; B. Franciszek Slunko, m[ostowniczy] m[ściłowski], dworzanin skarbowy WKsL; Antoni Kulesza, por[ucznikowicz] kowieński; Maciej

^c W rkps. 2 zamieniono na „najprędszych”.

^d W rkps. 1 urząd nieczytelny.

²⁸ Regimentu pieszego buławy polnej litewskiej, *Deputaci*, s. 393.

^e W rkps. 2 słowo powtórzone.

Radziwiłłowicz, rotm[istrz] pow. osz[miańskiego]; Thadeusz Skilski, r[otmistrz] woj. trockiego; Józef Karpowicz, komornik; Michał Bielawski, rotm[istrz] pow. wołkowyskiego; Bartłomiej Hanusowski, chorąży usarski; Nikodem Kulikowski; Józef Kulikowski, komornik woj. wileńskiego; Jan Kuszel, rotm[istrz] brzeski ^{mp}; Wincenty Szukszta, rotmistrzowicz pow. kowieńskiego; Wincenty Mołochowiec^f, ^grotm[istrz] woj. trockiego; Franciszek Mołochowiec^g, star[osta] bublewski; Jerzy Kulesza, ^{mp}; Kazimierz Bończa Tomaszewski, komor[nik] woj. wołkowyskiego ^{mp}; Antoni Rozwadowski, porucznik pow. preńskiego; Andrzej Wilpiszewski; Piotr Slunko, strażnik woj. mścińskiego; Józef Ostromecki x; Stefan Downarowicz x^h; Faustyn Kulesza, rotm[istrz] pow. kowieńskiego; Augustyn Mackiewicz; Wincenty Chodykin; [2. kolumna] Ignacy Szukszta, starosta lełuszański; Józefat Mołochowiecⁱ, starościc²; Tomasz Danowski, cz[ęśnik] ziemi łomżyńskiej; Mikołaj Napiórkowski, kom[ornik] starodubowski; Wincenty Wiszniewski, r[otmistrz] pow. kowieńskiego; Antoni Sławiński, regent gr. pow. kowieńskiego; Antoni Korewa, podczaszy inflancki, ^{mp}¹; Antoni Piotrowicz ^{mps}; Bartłomiej Slunko, rotmistrz braślawski; [799] Antoni Mordas Żyliński; Ignacy Jakubowski; Wawrzyniec Dobkiewicz, rotmistrz pow. kowieńskiego; Antoni Korkosz; Jakub Matulewicz; Ignacy Dobkiewicz; Stanisław Dopkiewicz^k; Józef Matuszewicz, rotmistrz pow. kowieńskiego; Marcin Budrewicz; Jan Budrewicz; Józef Dobkiewicz; Michał Królikowski; Maciej Lengiewicz x; Michał Lengiewicz; Ignacy Klidzia; Antoni Korkuz x; Antoni Dobkiewicz; Augustyn Meddecki; Adam Downarowicz; Tadeusz Chodykin; ¹Mateusz Dubrawski x¹; ¹Józef Janowicz x; Kazimierz Dombrowski¹; ^mJerzy Dombrowski^m; Piotr Downarowicz; Franciszek Downarowicz; Maciej Downarowicz; ⁿMichał Pietrowicz xⁿ; Wincenty Dounarowicz x; Tomasz Dobkiewicz x; Michał Mordas Żyliński; Antoni Porajecki x; Jan Nowicki x; ^oJan Klidzia x; ^o Thadeusz Stawiński x; Jerzy Hermanowicz x; Andrzej Hermanowicz x; Antoni Sobolewski x; Antoni Lango x; Thadeusz Lango x; Tomasz Nowicki; Jerzy Dymśa; Ignacy Rozwadowski x; [800] [1 kolumna] Stefan Deynarowicz x; Mateusz Antonowicz x; Dominik Antonowicz x; Marcin^p Woytkuński x; ^rKazimierz Woytkuński x^r; Aleksander Bańkoski x; Michał Bieniecki x; Antoni Szymkoski x; Andrzej Honesto x; Józef Dombrowski^s; Leon Dopkiewicz^t x; Jan Hermanowicz x; Antoni Klidzia x; Bernard Lewicki x; Stanisław Lewicki x; Józef Rozwadowski x; Jan Budrewicz x; Marcin Budrewicz x; Ignacy Kuczewski r[otmistrz] trocki; Ambroży Mackiewicz x;

^f W rkps. 2 „Małachowiec”.

^{g-g} W rkps. 2 brak fragmentu.

^h W rkps. 2 brak „x”.

ⁱ W rkps. 2 „Małachowiec”.

² Zapewne starościc bublewski.

^j W rkps. 2 brak „mp”.

^k W rkps. 2 „Dobkiewicz”.

^{l-l} Podpisu brak w rkps. 2.

^{l-l} W rkps. 2 podpisy powtórzone 2 razy.

^{m-m} Podpisu brak w rkps. 2.

ⁿ⁻ⁿ Podpisu brak w rkps. 2.

^{o-o} Podpisu brak w rkps. 2.

^p W rkps. 2 „Maciej” zamiast „Marcin”.

^{r-r} W rkps. 2 brak podpisu.

^s W rkps. 2 zamieniono na „Domkowski”.

^t W rkps. 2 „Dobkiewicz”

Bartłomiej Mackiewicz x; Onufry Bunkowski x; Bartłomiej Bunkowski x; Kazimierz Bunkowski x; Józef Dąbrowski^u; Maciej Kiernożycki; Michał Kiernożycki x; Jan Konstantynowicz; Michał Hrynkiewicz; Józef Borysewicz; ^wAdam Hermanowicz^w x; [2 kolumna] ^zJan Obicynowski x; Andrzej Strawiński, rotm[istrz] x; Onufry Obicynowski x; Jakub Obicynowski x; Józef Obicynowski x^z.

Instrukcja dla posłów, 14 luty 1792

Rkps. LVIA SA 13808, k. 29-30v w ziemiaństwie kowieńskim aktykował Antoni Strawiński, regent gr. kowieński 29 luty 1792

Instrukcja od nas, obywateli pow. preńskiego w.i.p.p. Antoniemu Sławińskiemu, regentowi gr. pow. kowieńskiego, Bartłomiejowi Slunkowi, rotmistrzowi pow. brasławskiego do Najjaśniejszego Króla Jegomości Stanisława Augusta, Króla Polskiego, Wielkiego Książęcia Litewskiego, na sejmiku deputackim w dniu 14 lutego 1792 roku, w miejscu konstytucyjnym w Prenach z mocy nowej ustawy złożonym, dana. Oświadczą jegomości panowie delegowani najżywsze nasze ukontentowanie z ustawy rządowej dnia 3 i 5 maja 1791 roku nastącej, tak skuteczne [sic] szczęściu narodowemu wzrost przynoszącej.

Złożą zatym Najjaśniejszemu Panu i stanom sejmującym, jako wspólnym tego narodowego odrodzenia się sprawcom, podziękowanie najczulsze, a na dowód miary przeświadczeń naszych za tą ustawą 3 i 5 maja zapadłą, złożą u podnóżka Najjaśniejszego Pana akt uroczysty^a wykonanej w dniu sejmikowym i miejscu przez nas na utrzymanie tej ustawy przysięgi podpisami naszemi stwierdzonej.

Również [29v] obligujemy ichmość panów delegatów o zalecenie imie[nie]m powiatu naszego względem Najjaśniejszego Pana i stanów sejmujących j.o.ks.j. Kazimierza Sapięhy, generała artylerji i marszałka konfederacji WKsL, którego patriotyzm, cnoty, zasługi i przymioty najwyższe, przenikając serca nasze, do tego publicznego szacunku, ufności i wdzięczności nas pociągają.

Michał Pac, starosta pow. kowieńskiego jako prezydujący na sejmikach pow. preńskiego; Ludwik Sopoćko, pułkownik wojsk WKsL, asesor pow. preńskiego; Dominik Dylewski, skarbnik starodubowski, asesor pow. preńskiego; Józef Wałętynowicz, asesor pow. preńskiego, skarbnik pow. starodubowskiego; Karol z Wolda Mejer, łowczy kowieński^b i asesor; Tomasz Illnicz, komisarz cywilno-wojskowy pow. kowieńskiego, asesor; Józef Szejentyn, podpułkownik regimentu trzeciego, sędzia trybunalski z woj. smoleńskiego; Józef Dołęga Kozierowski, mieczny woj. smoleńskiego; Szymon Wiszniewski, podstarosta sądowy pow. kowieńskiego; Jakub Zielonka, sędzia gr. pow. kowieńskiego; Nikodem Middleton, pisarz gr. pow. kowieńskiego; Michał Dylewski, rotmistrz smoleński; Ignacy Szukszta, starosta leluszański; Wincenty Szell, deputat^b pow. preńskiego; Wincenty Małachowiec, rotmistrz woj. trockiego;

^u W rkps. 2 zamieniono na „Domkowski”.

^{w-w} Podpisu brak w rkps. 2.

^{z-z} W rkps. 2 „Obiecanowski” zamiast „Obicynowski”.

^a Skreślone „ch” na końcu słowa.

^b Urząd powtórzony.

^b Słowo powtórzone.

Franciszek Szell, porucz[nik] WKsL; Franciszek Slunko, mostowniczy mściśławski, dworzanin skarbu WKsL; Bartłomiej Hanusowski, chorąży usarski; Józefat Małachowiec, starościc [30] bublewski; Maksymilian Gawroński, c[ześnikowicz] ziemi łączycyckiej, dworzanin skarbu WKsL, plenipotent; Paweł Lipiński *mps.*; Stanisław Ellart Fogler, rotmistrz pow. orszańskiego; Tadeusz Skilski, rotmistrz woj. trockiego; Józef Sznarbachowski, chorąży; Wincenty Szukszta, rotmistrz pow. kowieńskiego; Franciszek Małachowiec, starosta bublewski; Józef Rafanowicz, rotmistrz pow. kowieńskiego; Onufry Orłowski, łowczy pow. upickiego; Antoni Korewa, podczaszny inflancki; Wojciech Illinicz, rotmistrz pow. kowieńskiego; Michał Hryniewicz; Augustyn Pudecki; Jan Konstantynowicz; Jan Budrewicz; Marcin Budrewicz; Jakub Mateuszewicz; Józef Karpowicz, komornik; Antoni Kulesza *mp.*; Antoni Piotrowicz *mps.*; Adam Downarowicz; Józef Matuszewicz x; Józef Ostromecki; Wojciech Radwiłłowicz, rot[mistrz] pow. kowieńskiego; Michał Lengiewicz x; Bernard Lewicki x; Stanisław Lewicki; Tadeusz Morgiewicz, rotm[istrz] pow. kowieńskiego; Jan Kuszel, rotmistrz brzeski x; Antoni Wilpiszewski x; Kazimierz Boreyko [30v] x; Jabłoński; Franciszek Żaba; Leonard Wiszniewski, szambelan J.K.M. x; Kazimierz Wilpiszewski; Ignacy Jakubowski x; Ignacy Boreyko; Tomasz Wawrzecki.

Notatka o sejmiku, 1792

Rkps. BN, Materiały z Archiwum Tyszkiewiczów w Czerwonym Dworze, akc. 16165, t. 2, k. 75, udostępnione w Polonie <https://polona.pl/item/materialy-z-archiwum-tyszkiewiczow-w-czerwonym-dworze-t-2-lata-1773-1813,MTQ1NzkwMzYy/156/#info:metadata>

Sejmiki preńskie od pow. kowieńskiego oddzielone, w dniu 14 lutego 1792 roku rozpoczęte, jednomyślnie odbyte.

Dyrektorem czyli marszałkiem j.w. Pac, starosta kowieński prezydujący;

asesorowie: Ludwik Sopoćko; Szeientyn podpułkownik; Tomasz Illinicz, oboźny; Józef Walentynowicz; Franciszek Wisogierd, podwojewodzi; Dominik Dylewski, skarbnik;

urzędnicy powiatowi preńscy: deputatem Wincenty Szell, komisarz cywilno-wojskowy kowieński; podkomorzym Szymon Wiszniewski, podstarości kowieński; chorążym Tomasz Illinicz, oboźny kowieński;

delegaci do Najjaśniejszego Króla i stanów: Antoni Sławiński, intendent policyjny, regent gr. kow.; Bartłomiej Szlunko, rotmistrz;

sędziowie ziemiańscy: Karol Meier, łowczy kowieński; Józef Walentynowicz, skar[bnik]; Józef Kozierowski, mieczny; Leonard Wiszniewski, szambelan; Wincenty Szell, deputat; Franciszek Małachowiec, starosta; Antoni Korewa, podczaszny; Wojciech Illinicz, rotmistrz; Maksymilian Gawroński, dworzanin; Wojciech Olendzki; pisarz aktowy dożywotni Bartłomiej Szlunko, rotmistrz;

komisarze normalni graniczni: Szymon Wiszniewski, podkomorzy preński; Tomasz Illinicz, chorąży preński; Jakub Zielonka, sędzia gr. kowieński; Franciszek Wissogierd, podwojewodzi; Dominik Dylewski, skarbnik; Onufry Orłowski, łowczy upicki; Michał Dylewski, rotmistrz; Ludwik Sopoćko, chorąży usarski; Aleksander Korewa, regent; Bazyl Szlunko; Ignacy Szukszta, starosta; Bartłomiej Hanusowski; Stanisław Fogler, rotmistrz; Tadeusz Skilski, rotmistrz; Nikodem Kulikowski;

lustrator starostw: Franciszek Żaba, cześnik witebski; kandydat do komisji skarbowej, Józef Kozierowski, miecznik smoleński;

komisarze cywilno-wojskowi: Nikodem Middleton, pisarz gr. kowieński; Józef Karpowicz, komornik; Józef Rafanowicz, rotmistrz; Franciszek Woronowicz; Józef Sznarbachowski, chor[ąży]; Antoni Pniewski; Wincenty Małachowiec, starościc; Paweł Lipiński; Jakub Bernatowicz, rotmistrz; Antoni Szelpach; Józef Zielonka, porucznik; Tadeusz Morgiewicz; Ludwik Illinicz; Jan Jagintowicz; Wincenty Chodykin.

List Tomasza Wawrzeckiego, 24 luty 1792

Druk: Gazeta Narodowa i Obca rok 2 nr 18, 3 marzec 1792 s. 104

Wypis z listu z Kowalów dnia 24 lutego

Na dniu 14 lutego powiat preński zjechawszy się do Pren odprawił sejmik następującym sposobem: Po zwykłym dzwonieniu i mszy miał kazanie ks. Karpowicz, archidiakon i proboszcz miejscowy z słów pisma: *Legem impebitis opere, hoc est enim sapientia vestra et intellectus coram populis, ut audientes universam legem dicant, en populus sapiens et intelligens. Gens Magna! nec est alia natio tam grandis. Custodi igitur et docebis eam filios, ac nepotes.* W osnowie kazania okazał: Jaka sama w sobie jest ustawa rządowa 3. i 5. maja co do swych ustaw, co do swej legalności i co do powszechnej o sobie opinii. Po wtóre jaka jest ta ustawa w stosunkach do uszczęśliwienia narodu, co do mocy i bezpieczeństwa zewnątrz, co do porządku i spokojności wewnątrz i co do równości i powagi szlacheckiej. Cała powszechność jest w chęci i oczekiwaniu, aby wydrukowane to kazanie zostało i spodziewa się to czytać z pożytkiem, co słuchała z tak wielkim zbudowaniem i upodobaniem. Po kazaniu pierwszy *ex ordine* urzędnik zagaiwszy sejmik, zbliżył się do wielkiego ołtarza z całym powiatem, który z rozrzewnieniem i niewypowiedzianą pociechą, na utrzymanie krwi, życiem i majątkiem ustawy rządowej 3 i 5 maja jednomyślnie zaprzysiął. Po czym całe obywatelstwo rozstało się, zostawując we śródtku między sobą miejsce magistratowi i ludowi miejskiemu preńskiemu przystępującemu do zaprzysiężenia. Po przysiędze szlachty i miasta, za ustąpieniem ludu miejskiego, na sejmiku deputackim obrano jednomyślnie deputatem j.p. Szela. Na sejmiku gospodarskim powiat uchwalił z dymu rolniczego na rok po zł 4 przez 3 lata na uskutecznienie normalnego rozgraniczenia i delegatów obrał do J.K.M. i stanów sejmujących z oświadczeniem powiatowego z ustawy rządowej i ze wszystkich dzieł sejmu teźniejszego ukontentowania. Na sejmiku elekcyjnym do podkomorstwa jeden tylko był kandydatem j.p. Szymon Wiszniewski, podstarosta kowieński, wszyscy obywatele, szanując cnotę, przymioty i zasługi tego szacownego obywatela, jednomyślnym żądaniem pociągnęli i obrali podkomorzym. Do chorąstwa czterech było kandydatów, ale trzej majątniejsi i zaleceni odbytemi funkcjami publicznymi odstąpili kandydacyi najstarszemu wiekiem, a cnotliwemu i zasłużonemu

obywatelowi j.p. Tomaszowi Illiniczowi, oboźnemu kowieńskiemu. Z tąż samą jednomyślnością, ufnością i zgodą dalsi wszyscy urzędnicy obranemi zostali, a sejmik we trzech dniach zakończył się.

Pierwszy raz byłem na takim sejmiku, na który wszyscy zgromadzili się obywatele, a nikt ich nie przywoził, bo wszyscy sami zjechali się. Nie widziałem na nim niczyjej partii, nikt nigdzie szlachty nie zamykał, nikt nie poił, na każdej sesji sejmikowej wszyscy znajdowali się, nie widziałem pijanych, ani kłócących się, nie słyszałem żadnych wiwatów, żadnego wołania i wrzasku, ale z rozrzewnieniem widziałem wszystkich obywatelów od najmajętniejszego do najuboższego, pełnych radości z wolności i swobód upewnionych prawami sejmu terazniejszego, mianowicie w opisie sejmików, znających się na ich pożytkach, śmiało a grzecznie i skutecznie przekładających ostrożności swoje względem osób w kandydacją do urzędów zapisujących się. Słowem widziałem sejmik rozumny i poważny. Gdyby apostołowie i miłośnicy dawnego w kraju i na sejmikach bezrządu i nieładu widzieć mogli sejmik preński, a widząc w postępowaniu i w skutkach wolność rzetelną, spokojność i porządek, jeżeli jeszcze serc swych do gruntu nie zepsuli, jeżeli zdań swoich zupełnie obcej nie oddali woli, przekonani i zawstyżeni dowodami przyznać je dobroci praw, a same prawa czcić nauczyliby się, którym dotąd tak złośliwie uwłaczają.

Tomasz Wawrzecki, chorąży wielki WKsL, poseł brasławski

Bibliografia

- Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego, 1697–1794*, red. A. Rachuba, Warszawa 2004.
- Gordziejew J., *Komisje Porządkowe Cywilno-Wojskowe w Wielkim Księstwie Litewskim w okresie Sejmu Czteroletniego (1789–1792)*, Kraków 2010.
- Łłowajski D.I., *Sejm grodzieński – ostatni sejm Rzeczypospolitej Polskiej*, Poznań 1872.
- Jurgaitis R., *Nuo bajoriškosios savivaldos iki parlamentarizmo: Vilniaus seimelio veikla 1717–1795 m.*, Vilnius 2016.
- Jusupović M., *Funkcjonowanie kowieńskich sejmików gospodarskich po reformach Sejmu Niemego*, „Kwartalnik Historyczny” 2020, t. 128, nr 4.
- Jusupović M., *Prowincjonalna elita litewska w XVIII wieku. Działalność polityczna rodziny Zabieliów w latach 1733–1795*, Warszawa 2014.
- Lord R.H., *Drugi rozbiór Polski*, Warszawa 1984.
- Stroynowski A., *Reforma królewsczyzn na Sejmie Czteroletnim*, „Acta Universitatis Lodziensis. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”, Seria I, „Nauki Humanistyczno-Społeczne. Folia Historica” 1979, nr 69.

Šmigelskytė-Stukienė R., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Konfederacijos susidarymas ir veikla 1792–1793 metais*, Vilnius 2003.

Šmigelskytė-Stukienė R., *Už ar prieš reformas: Ketverių metų seimo nutarimų įgyvendinimas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pavietuose 1789–1792 metais*, „Istorija” 2009, 2.

Smoleński W., *Ostatni rok Sejmu Wielkiego*, Kraków 1897.

Szczygielski W., *Referendum trzeciomajowe. Sejmiki lutowe 1792 roku*, Łódź 1994.

Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, red. A. Rachuba, t. 2, Warszawa 2009.

STRESZCZENIE

Sejmik preński (1791–1794)

W wyniku reformy administracyjnej przeprowadzonej przez Sejm Wielki powstał m.in. powiat preński. Wydzielenie go z powiatu kowieńskiego zakończyło konflikty wybuchające w ciągu poprzednich kilkunastu lat na sejmiku kowieńskim. Pierwszy sejmik preński zebrał się w lutym 1792 r., a jego najważniejszym zadaniem było wyrażenie poparcia dla Konstytucji 3 Maja. Sejmik wywiązał się z tego wybierając też delegatów, którzy mieli wyrazić wdzięczność królowi i sejmującym. Poza tym wybrał deputatów na Trybunał, urzędników powiatowych i członków utworzonych przez Sejm Wielki magistratur. Jeden ze zwolenników reform zachwalał zgodny i poważny przebieg obrad. Sytuacja zmieniła się po zawiązaniu konfederacji targowickiej i wybuchu wojny z Rosją. Kolejny sejmik zebrał się w maju 1793 r. w celu wyboru posłów na sejm grodzieński. Tym razem sejmik preński obradował razem z kowieńskim i smoleńskim, do czego przyczynili się zapewne litewscy przywódcy konfederacji. Na posłów wybrano głównie konfederatów targowickich, a treść instrukcji zgodna była z zaleceniami rosyjskimi. Nie wiemy, czy sejmik preński zebrał się jeszcze w lutym 1794 r. Do artykułu załączono aneks, w którym wydano cztery niepublikowane dotąd dokumenty związane z sejmikiem preńskim.

SUMMARY

Dietines of Prienai (1791–1794)

As a result of reforms introduced by The Great Diet (1788–1795), the Prienai district was separated from district of Kaunas. Origin of this district had administrative causes, but it ended frequent and fierce conflicts in the dietines of Kaunas. Dietine of Prienai gathered for the first time on 15 February 1792 and was controlled by leaders and activists of former court party, which competed in Kaunas assemblies with the Zabiellios family. The most important task of assemblies in 1792 was supporting the Third May Constitution enacted in 1791. Assemblies of Prienai fulfilled this task, chose envoys to the king and parliament to express their gratitude and pledged to

the Constitution. They also elected a deputy to the Tribunal and officials for the new district. One of the adherents of the Great Diet reforms praised the peaceful and respectable course of this assembly. A few months later political circumstances changed, after the establishing of the confederation of Targowica and declaration of war by Russia. Next assemblies in Prienai gathered to elect envoys for the diet, which had to accept the second partition of the Commonwealth. Dietine of Prienai met together with these of Kaunas and Smolensk, because it was easier to control them this way. They chose envoys mainly from among confederates and prepared instructions according to Russian recommendations. We don't have information, if in 1794 dietine in Prienai gathered and elected a deputy for the Tribunal. The article contains appendix with four previously unpublished records of Prienai dietines.